

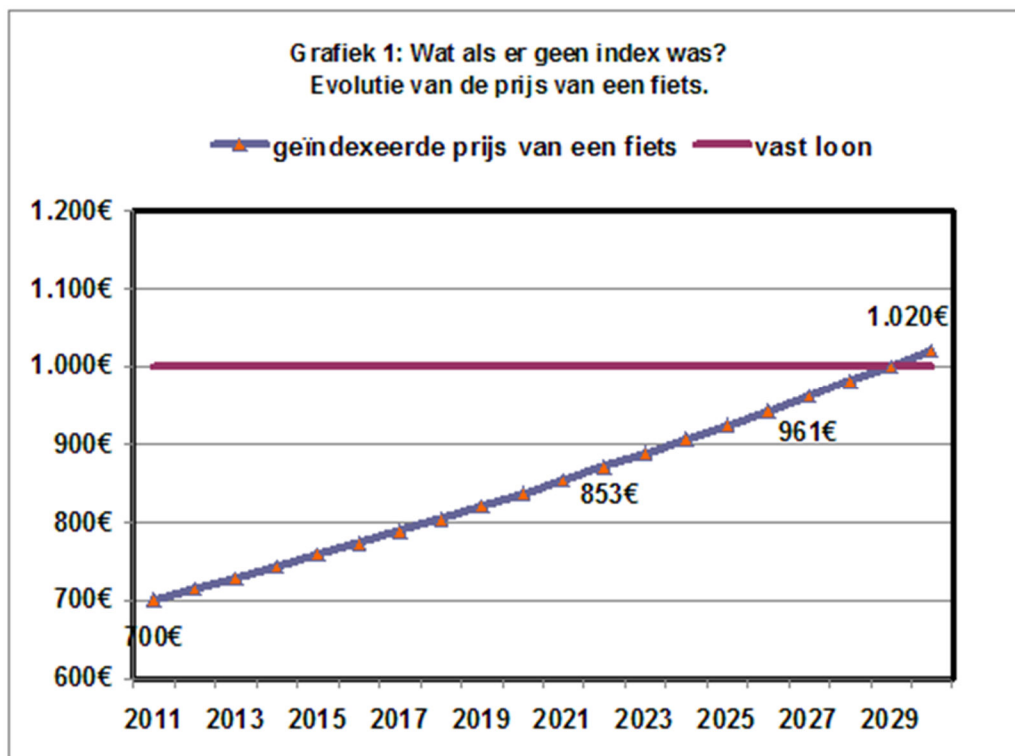
Gard Craan

De index opnieuw onder vuur

Wat is indexering?

In een markteconomie zonder prijscontrole, hebben de prijzen de neiging te stijgen. Dat is de inflatie. Maar de lonen stijgen niet vanzelf mee. In elk geval niet zonder strijd of sociale dialoog. In België en in andere landen werd een mechanisme ingevoerd voor de automatische aanpassing van de lonen en inkomens. Dat is de index.¹

De index is een mechanisme ter bescherming van de lonen en inkomens. Indien de lonen niet stijgen wanneer de prijzen van goederen en diensten stijgen, wordt men armer. Een fiets die 700 euro kost in 2012 maakt daarmee 70 % van een loon van 1000 euro uit. Als de prijzen stijgen met 2 %, maar de lonen niet, kost de fiets het jaar daarop 714 euro, ofwel 71,4 % van het loon. Een verschil van 1,4 % lijkt “niet veel”, maar na enkele jaren wordt dat wel veel. Als je weet dat de inflatie jaarlijks gemiddeld 2 % bedraagt, zal de prijs van de fiets na 20 jaar hoger zijn dan het loon. Om dergelijke ontsporingen te vermijden hebben de Belgische werknemersorganisaties strijd gevoerd, om de lonen te doen aanpassen aan de evolutie van de prijzen. En wanneer we spreken van een aanpassing, gaat het niet om een loonsverhoging. Het is alleen maar de bedoeling “aan te sluiten” op de levensduurte en niets te verliezen.

Ongegronde aanvallen op de index

Het indexsysteem wordt de laatste jaren hevig onder vuur genomen. Die aanvallen komen doorgaans uit patronale hoek, van de politieke wereld, of van hoge functionarissen zoals die van de Nationale Bank.

Gewoonlijk roept men twee soorten argumenten in tegen de automatische koppeling van de lonen aan de stijgende levensduur: 1. De index is een uitzondering en moet dus verdwijnen en 2. De index veroorzaakt de inflatie.

De index is een uitzondering en moet dus verdwijnen

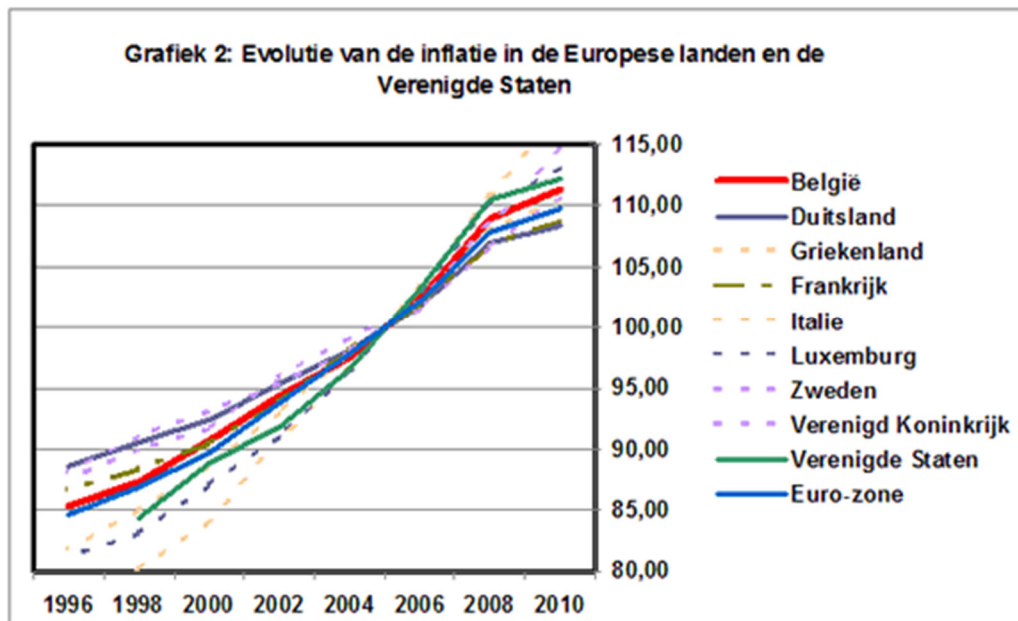
Het eerste argument stelt de index voor als een uitzondering die moet verdwijnen, anders zou de concurrentiekracht van België daar onder lijden. De andere Europese landen passen het stelsel niet of niet meer toe en de Belgische lonen zouden dan beetje bij beetje te hoog worden in vergelijking met de niet-geïndexeerde lonen van concurrerende landen. Hierbij vergeet men dat de lonen van concurrerende landen ook stijgen, zonder index en niet automatisch, maar dankzij sociale en syndicale strijd. De vergelijking van de lonen in verschillende Europese landen toont dat de landen van West-Europa *grosso modo* een vergelijkbare loonontwikkeling kennen.⁴ Het is dus niet de indexering die de lonen doet stijgen.

In België zijn de paritaire onderhandelingen tussen werkgevers en vakbonden onder meer gebaseerd op de loonontwikkeling in de buurlanden (Duitsland, Frankrijk, Luxemburg en Nederland): dat is de wet op het concurrentievermogen van de ondernemingen. Daardoor laat de neerwaartse druk op de Duitse lonen, die de sociaaldemocraten in 2003 hebben ingezet, met de invoering van preciaire jobs, zich ook voelen in België.

De index creëert inflatie

Het tweede argument wijst de “inflatiespiraal” die zou worden veroorzaakt door de loonindexering met de vinger. Maar wanneer we de ontwikkeling van de inflatie in de geïndustrialiseerde landen analyseren, scoort België gemiddeld. Het argument waarmee de index wordt aangevallen is dat indien de lonen verhogen, de prijzen ook zullen stijgen. En daarmee vergeet men dat het eigenlijk omgekeerd is. Het zijn eerst de prijzen die stijgen en om dat op te vangen, worden de lonen geïndexeerd. Het is waar dat in theorie een mechanisme van speculatie kan ontstaan: als de lonen automatisch worden geïndexeerd, kan de patroon ook zijn prijzen zonder scrupules verhogen. Tegen de tijd dat de indexering plaatsvindt, heeft hij een kleine marge opgebouwd. Maar daarvoor is een oplossing: de prijzencontrole. Wie gecontroleerde prijzen zegt, zegt beheerste indexering.

Grafiek 2. Evolutie van de inflatie in de Europese landen en in de Verenigde Staten

Bron: eurostat <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

De grafiek hierboven toont de ontwikkeling van de inflatie in verschillende geïndustrialiseerde landen. Is er een aanzienlijk verschil met België? Niet echt, België staat ergens in het midden, een beetje boven het gemiddelde van de eurozone en met dezelfde inflatiegraad als Duitsland. Nochtans wordt door alle deskundigen erkend dat het vooral de stijging van de energieprijzen is (veel hoger in België) die de inflatie naar boven stuwt.

De index redden? Ja, maar welke index

De automatische loonindexering is het beste middel om onze koopkracht te beschermen. Het kernvoordeel is het automatisme waarmee de lonen aan de levensduurte worden aangepast. In België moet je dus geen strijd voeren, zoals in andere landen, om die loonaanpassing te krijgen.

Die verworvenheid van de arbeidersstrijd staat vandaag onder druk, maar werd ook eerder al aangevallen. De korf op basis waarvan de index wordt berekend werd aangepast, het moment van de loonaanpassing werd verschoven. En erger nog: verschillende keren werd de indexaanpassing gewoonweg niet uitgevoerd. De gevolgen daarvan wegen voor de werkende mensen enorm zwaar. Maar wat houden die mechanismen om de index te vervalsen eigenlijk in?

De gezondheidsindex en de huishoudkorf

Om de evolutie van de prijzen te berekenen, moet je ze normaal allemaal onderzoeken. Dat is uiteraard onmogelijk. Er worden dus producten gekozen die representatief zijn voor de consumptie van de gezinnen. Die lijst is zeer gedetailleerd. De varkenskotelet alleen is niet voldoende, ook de evolutie van de prijs van ander vlees telt mee. Er wordt rekening gehouden met diensten, posttarieven, stookolie, huurprijzen, vakanties, met rijst, maar ook met rijst in kookbultjes, enz. Van elk van deze producten wordt het belang, het gewicht in de huishoudkorf aangegeven: als de huurprijs gemiddeld 500 euro bedraagt en met 2 % stijgt, dan heeft dat een grotere impact dan je maandelijks pak spaghetti van 1,50 euro dat met 10 % stijgt (10 euro tegenover 0,15 euro).

Tot slot verandert de samenstelling van de korf ook geregeld op basis van de evoluerende consumptiegewoonten. De walkman zat er in de jaren 1980 misschien wel in, vandaag is dat niet langer het geval.

Iedereen begrijpt dat wie raakt aan de huishoudkorf, raakt aan de wortels van de index. Met positieve of negatieve gevolgen.

In 1993 brengt een zoveelste economische crisis in de lange economische crisis die we sinds 1970 meemaken, de regering ertoe een besparingsvoorstel te lanceren onder het officiële vernislaagje van “medische voorzorg”. De gezondheidsindex wordt uitgebreid door de toenmalige regering van christendemocraten en sociaaldemocraten en wordt in 1994 van kracht. Voor die gezondheidsindex worden uit de korf die producten geschrapt die als “schadelijk” worden beschouwd: alcohol (ook bier en wijn), sigaretten en tabak, benzine en diesel. Op zich niet erg. Alleen... op al die producten heft de Belgische staat accijnzen of specifieke taksen (precies omdat ze schadelijk zijn). Een stijging van de accijnzen had dus ook elke keer een invloed op de waarde van de indexkorf en duwde zo mee richting loonaanpassing. Na de invoering van de gezondheidsindex “wogen” de taksen minder zwaar door op het loon en hadden ze weinig of geen effect.

Door die producten van de lijst te halen kunnen ze vrij in prijs worden verhoogd zonder dat ze een invloed hebben op de index. Maar de mensen voelen het wel in het dagelijks leven, vooral zij die met de auto rijden of roken. Vandaag is de verleiding groot om nog producten uit de korf te halen onder het mom van milieuzorg: dat is de groene index. Met de zeer sterke stijgingen van de benzineprijzen van de afgelopen jaren is het verschil tussen de gezondheidsindex en de “klassieke” index zeer scherp geworden.

De afgevlakte index en het tijdstip van de loonaanpassingen

Een andere factor is het moment waarop de prijzen in het reële leven stijgen en het moment waarop de lonen en uitkeringen worden aangepast. De prijzen veranderen elke dag. Wanneer je boodschappen doet in de supermarkt kom je heel vaak iemand tegen die de prijsetiketten aanpast. Je loon wordt daarentegen telkens op het einde van de maand betaald. Meer nog, het ministerie (de Federale Overheidsdienst Economie) heeft tijd nodig om de prijsveranderingen te analyseren. De index van de consumptieprijzen wordt dan wel elke maand aangepast, er zijn ook twee systemen om de aanpassing van de lonen te vertragen.

Ten eerste verschilt het indexsysteem naargelang van de sector waarin je werkt. Sommige, zeldzame sectoren hanteren een gunstig systeem van maandelijkse loonaanpassingen. Maar het vaakst worden de lonen ofwel één keer per jaar aangepast, ofwel met sprongen van 2 % (zodra dus de index met 2 % stijgt). Je moet dus wachten vóór je loonstrookje een beetje meer met de realiteit overeenkomt. Intussen ben je als werkende mens rechtstreeks het slachtoffer van een stijging van de levensduurte.

Een tweede aspect is de viermaandelijke of afgevlakte index, die al in 1983 werd ingevoerd. Officieel omdat het gebeurt dat prijzen voor een korte periode fel stijgen om dan opnieuw te dalen. De prijs van huisbrandolie bijvoorbeeld kan in een maand tijd van 85 naar 90 eurocent per liter stijgen om de dertig dagen daarna op 86 eurocent terug te vallen. Eigenlijk is dat een zoveelste systeem om de aanpassing van de lonen te vertragen. In plaats van de laatste prijzenindex te nemen, die maandelijks wordt gepubliceerd, neemt men het gemiddelde van de laatste vier indexen. Resultaat: stijgingen zijn met vertraging voelbaar. Ook de dalingen zijn met vertraging voelbaar, maar die zijn veel zeldzamer.

Indexsprongen: een levenslange invloed

In de jaren 1980 probeerde de regering (zoals gewoonlijk) de crisis te laten betalen door de armen (en daarin slaagde ze ook). De invoering van de afgevlakte index was niet voldoende. Er moest ook een “indexsprong” komen. Indexsprongen zijn simpel: op het normale tijdstip dat de lonen worden aangepast, haalt men een maand uit de index. Als de lonen elk kwartaal worden aangepast, dan laat men de inflatie van januari en februari meetellen, maar niet die van maart. Zo komt er dan een indexaanpassing met bijvoorbeeld 1,2 % in de plaats van 1,3 %. Opnieuw lijkt dat niet erg, maar... Het volgende kwartaal, zonder indexsprong, wordt uitgegaan van het loon dat drie maanden voordien niet correct werd geïndexeerd. En die fout wordt oneindig herhaald, behalve als men er door sociale strijd in slaagt de teller weer op nul te zetten. Met kleine beetjes stijgt het loonverlies maand na maand. Onze huidige lonen zijn gebaseerd op deze oplichterij. Al dertig jaar... In het kader hieronder vind je een voorbeeld voor een loon met maandelijkse aanpassing. Wie 2000 euro per maand verdient, verliest op tien maanden tijd 28,40 euro.

Tabel 1. Gecumuleerd verlies van een indexsprong na 4 maanden			
Index	Loon	Loon met indexsprong	Vershil
100,00	2.000,00	2.000,0	0,00
100,83	2.016,60	2.016,6	0,00
101,51	2.030,31	2.030,3	0,00
102,16	2.043,51	2.043,5	0,00
102,39	2.048,21	2.043,5	4,70
102,54	2.051,28	2.043,5	4,71
102,85	2.057,64	2.052,9	4,72
103,47	2.070,40	2.065,6	4,75
103,57	2.072,47	2.067,7	4,76
103,69	2.074,96	2.070,2	4,76
Gecumuleerd verlies van tien maanden 28,40			

Samengevat: een viermaandelijke index, indexsprongen waarvan de effecten voelbaar blijven, een gezondheidsindex, een huishoudkorf die niet is aangepast aan de mensen die het indexsysteem het meeste nodig hebben, kleine trucjes ... Al die maatregelen werden genomen om besparingsplannen uit te voeren en de bevolking te laten betalen. En toen de economie het beter deed, keerde men nooit op zijn stappen terug. Resultaat: een onvoelbare, maar constante besparing die na enkele jaren de lonen verlaagt. Niet absoluut, maar relatief gezien. Als je vroeger 1.000 euro nodig had om in je levensbehoeften te voorzien en je er nu 1.500 nodig hebt, maar je loon maar is aangepast tot 1.450 euro, dan is dat een loonsvermindering met 50 euro. De besparing is dus in onze lonen inbegrepen.

Gérard Craan is vakbondsmilitant.

Noten

¹ Dit door ons ingekort artikel van Gérard Craan verscheen eerder op de www.lejim.info van *Journal indépendant et militant*. Zie: <http://www.lejim.info/spip/spip.php?article276>. Alle grafieken maken gebruik van de officiële gegevens van België en Europa.

2 Zie de jaarlijkse verslagen van Eiro op www.eurofound.europa.eu/eiro.